

the provided legal one. Detention of suspected person of committing a crime in the absence of lawful ground is the only kind of criminal procedural law violation by the fact of which, in practice, the criminal proceedings is initiated.

Key words: *detention, pre-trial restrictions, alibi, protocol, ground, delivery, right to security of person, right to liberty.*

Стаття надійшла 6 березня 2015 р.

УДК 343.9

Ю. В. Дорохіна

ДОКТРИНАЛЬНИЙ АНАЛІЗ ОСНОВНИХ КОНЦЕПЦІЙ РОЗМЕЖУВАННЯ НАСИЛЬНИЦЬКИХ І НЕНАСИЛЬНИЦЬКИХ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ

Проаналізовано здобутки науковців і на цій основі продовжено розробку понятійного апарату вчення про злочини проти власності. З'ясовано основні концепції та засади розмежування насильницьких і ненасильницьких злочинів проти власності. Зазначено, що розмежування злочинів проти власності на насильницькі і ненасильницькі є умовним, адже насильство належить до категорії оціночних понять: те, що в деяких випадках вважається насильством, в інших – ні. Особливої складності цьому питанню додає відсутність ustalених («об'єктивних») одиниць для вимірювання насильства.

Ключові слова: *насильство, злочини проти власності, спосіб учинення злочину, насильницький та ненасильницький злочин, насильницька поведінка.*

Постановка проблеми. Визначення способу вчинення злочину має важливе значення для кримінально-правової характеристики злочинного діяння. Способом його вчинення, як зазначав В. М. Кудрявцев, є сукупність прийомів, що використовуються злочинцем у реалізації своїх намірів [1, с. 110]. Кримінальний кодекс України передбачає насильство як основний спосіб учинення деяких злочинів проти власності: грабежі, розбої і вимагання – традиційно входять до насильницьких форм вилучення чужого майна [2, с. 245].

Безперечно, найбільшої значущості насильство набуває у періоди докорінних історичних перетворень, революційних коливань, зміщення традиційних соціальних устроїв, що супроводжуються зміною способів життя суспільств. Цей процес супроводжується різноманітними катаклізмами і кризовими явищами, загостренням конкурентної боротьби націй за виживання і панування на світовій

арені, болісним пошуком нового, раціональнішого і справедливішого світового порядку.

Мета статті – критично проаналізувати здобутки попередніх науковців і на цій основі продовжити розробку понятійного апарату вчення про злочини проти власності, з'ясувати основні концепції та засади розмежування насильницьких і ненасильницьких злочинів проти власності.

Стан дослідження. Науковий пошук ґрунтується на працях М. І. Бажанова, Г. М. Борзенкова, В. І. Борисова, В. О. Владімірова, Л. Д. Гаухмана, М. А. Гельфера, Н. О. Гуторової, М. Й. Коржанського, Г. А. Крігера, Г. Л. Крігер, Ю. І. Ляпунова, П. С. Матишевського, М. І. Мельника, В. О. Навроцького, М. І. Панова, В. М. Трубникова, М. І. Хавронюка, В. Б. Харченка та ін.

Однак сьогодні, безумовно, порушена проблематика спричиняє необхідність продовжити дослідження загальнотеоретичних положень учення про насильницькі та ненасильницькі злочини проти власності. Однією з причин актуальності цієї статті є тенденція загального незадоволення і зростання внутрішньої напруги, відчуття агресії з боку зовнішнього світу, і все це відбувається на тлі сучасної соціально-економічної нестабільності.

Виклад основних положень. Досліджуючи генезу основних способів вчинення злочинів проти власності, спостерігається, що вони не зазнали значних змін в історії розвитку відповідних правовідносин. Так, ще у Законах Хамурапі містяться згадки про означені види посягань, які каралися стратою. Грабежі і розбої також простежувалися у ранніх шумерійців [3, с. 29]. Деякі вчені поширеність насильницьких злочинів у Стародавній Русі порівнюють із формуванням національної кримінальної традиції та професіоналізуванням злочинності в цілому [4, с. 55]. Перші спроби виокремити різновиди насильства, як способу вчинення злочинів проти власності, можна знайти в Укладеннях про покарання кримінальні і виправні 1845 р., де вказувалося, що насильство – це: 1) «обида действие (причинение человеку боли с нарушением телесной неприкосновенности)»; 2) «обида обхождением (различные способы противозаконного, совершаемого против воли лица, воздаяствия на его психику)» [5, с. 20–27].

Отже, аналізуючи зазначену категорію злочинів, насамперед необхідно з'ясувати, що саме є основою для розмежування злочинів на насильницькі та ненасильницькі способи вчинення, які ознаки застосовуються науковцями та законодавцем для цього.

Вдається, що розпочати треба безпосередньо з визначення поняття «насильство». Цьому терміну сьогодні присвячена чимала

кількість робіт учених. Утім, логічним убачається розглядати поняття насильства з етимологічного аналізу цього терміна. За походженням слово «насильство» є загальнослов'янським [6, с. 286]. Деякі науковці вказують на те, що це слово є книжним, але воно рано вкорінилося в державній, діловій мові (з 1073 року) [7, с. 330]. Інші – зробили висновок, що його основне значення – утиск, примушення, застосування сили – у зв'язку зі зміною правових норм нашарувалося новими змістовими відтінками [8]. Крім того, слово «насильство» містить синонімічне співвідношення з більш пізнім книжним словом «згвалтування» (рос. – изнасилование) [7, с. 330].

Поняття «насильство» використовується у різних галузях знань (філософії, психології, праві тощо), визначається і досліджується з різних боків: в одних як окрема категорія, в інших – як кваліфікуюча ознака окремих складів злочинів, залежно від завдань тієї чи іншої науки, особливостей її предмета дослідження.

Упродовж історії розвитку людства науковці робили висновок, що людське насильство може належати до одвічних супутників людства [9, с. 7]. Насправді насильство виступає невід'ємним, провідним елементом, частиною суспільного буття і способом його організації.

Для визначення ролі людини в насильницькій поведінці окреслювалися різні концепції. Деякі вчені пов'язували вирішення цієї проблеми зі змішуванням таких понять, як «агресія», «агресивність», «жорстокість», та часто поняття насильства змішувалося та ототожнювалося з поняттям агресії. Інші дослідники [10, с. 118; 11, с. 215] зауважували, що насильство, яке супроводжує людство, не має єдиних витоків, причин і функцій, оскільки завжди необхідний аналіз конкретної історичної ситуації з урахуванням особливостей кожної культури.

З уваги на зазначене, можна сформулювати, принаймні, дві ціннісні тенденції в розвитку насильства: перша – ґрунтується на прагненні пригнічення протилежної сторони, нав'язування їй своєї волі. Друга – спирається на принцип рівноправ'я сторін, стратегію діалогу та компромісу.

Як загальнонаукова категорія, насильство розглядається з точки зору двох протилежних підходів – абсолютного і прагматичного. В абсолютному розумінні насильство визначається як застосування фізичної сили; силування, гвалт, примус; застосування сили для досягнення будь-чого; примусовий вплив на когось, щось [12, с. 303]; дії із застосуванням фізичної або психічної сили щодо когось, примушення, силування, принука, гвалт [13, с. 551].

На думку А. А. Гусейнова, поняття насильства містить чітко виражене негативне оціночне навантаження і вживається у доволі

широкому значенні, яке охоплює усі форми фізичного, психологічного, економічного пригнічення і відповідні їм душевні якості, такі як брехня, ненависть, лицемірство тощо; фактично прямо отожднюється зі злом загалом [14, с. 35]. Під придушенням розуміється будь-яке обмеження умов особистого розвитку, причина якого полягає в інших людях чи суспільних інститутах. У такому тлумаченні насильства вагоме значення надається його моральному виміру [15, с. 67], однак саме це у результаті стає перешкодою його об'єктивного дослідження.

Прагматичний підхід орієнтується на ціннісно нейтральне і об'єктивне визначення насильства і отожднює його з фізичною і економічною шкодою, яку люди спричиняють одне одному [14, с. 35]. У цьому контексті насильство як соціальне явище визначається як умисна дія, що здійснюється соціальною групою чи індивідом, яка прямо пов'язана зі спричиненням або загрозою спричинення фізичної, психологічної, майнової шкоди іншій особі [16, с. 35]. Проте таке визначення насильства не відповідає його суті та не відмежовує його від суміжних понять. Воно недостатнє для його повного та чіткого визначення і потребує уточнення шляхом додавання ознак, які характеризують не лише його зовнішню форму, але й внутрішній зміст.

У межах правового підходу аналіз поняття насильства свідчить про наявність різноманітних точок зору з цього приводу. І першим прикладом, який підкріплює зазначене, є поняття, зафіксоване у міжнародному праві, а саме: насильство – умисне застосування фізичної сили або влади, реальне або у вигляді загрози, спрямоване проти себе, проти іншої особи, групи осіб або громади, результатом якої є тілесні пошкодження чи високий ступінь їх імовірності, смерть, психологічна травма, відхилення в розвитку або різні збитки [17].

Це поняття наголошує на умисному характері та фактичному вчиненні акту насильства, незалежно від його результату. Відповідно, не визнається насильством необережне спричинення шкоди. Ще одним важливим моментом є достатньо широке розуміння природи насильницького акту, оскільки, окрім застосування фізичної сили, до таких дій належить і використання влади, завдяки чому до нього входять дії, джерелом яких є влада над людиною (погрози і залякування, відсутність турботи, ненадання допомоги або нехтування). Відтак, словосполучення «застосування фізичної сили або влади» слід розуміти, зокрема, як відсутність турботи, будь-які види жорстокого поводження. Що стосується наслідків насильства, то це визначення охоплює їх чимало, зокрема психологічну шкоду. Багато форм насильства можуть спричиняти фізичні, психологічні чи соціальні проблеми і не обов'язково призводити до тілесних ушкоджень, інвалідності

або смерті. Крім того, наслідки насильства можуть бути не тільки явними, але і прихованими, які тривають багато років після заподіяння шкоди. Тому врахування тільки тілесних ушкоджень або смерті звує розуміння впливу акту насильства на окрему особу, громаду або суспільство [6, с. 288].

Аналіз робіт науковців дає підстави зазначити, що, формулюючи свої думки із зазначеної проблематики, група учених (О. М. Храмцов, О. М. Ігнатова, Р. Є. Токарчук, Л. В. Сердюк та ін.), надаючи поняття насильства, акцентує на його наслідках [18, с. 205; 19, с. 71; 20; 21, с. 22].

Проте ще у XIX ст. професор М. А. Неклюдов зазначав, що найбільш істотним елементом насильства (у вузькому розумінні) «є удар або насильницька дія над особистістю – наслідки ж цього насильства настільки випадкові, що визначити їх заздалегідь, за винятком, немає змоги. Тому за підставу караності може і повинно бути прийнято умисність або наміреність насильницької дії, але не її наслідки. Насильницькі дії повинні бути для законодавця фокусом, центром, на якому зосереджено увагу; наслідки цієї дії – променями або радіусами, що підсилюють або зменшують караність: по-перше, залежно від їх тяжкості; по-друге, залежно від їх наміреності» [22, с. 247].

Інша група науковців (А. Бойко, О. Буркіна, А. А. Гусейнов, С. Дем'яненко, А. Іващенко, А. Марченко та ін.) ототожнюють насильство й примус [23, с. 278; 24, с. 122; 25, с. 4; 14, с. 36].

У тлумачному словнику В. Даля насильство визначено як обмежувальна дія, образлива, незаконна і свавільна [26, с. 496]. Однак видається некоректним включати у загальне поняття насильства ознаку незаконності, адже норми позитивного права історично нестабільні та можуть змінюватися залежно від політичної, економічної ситуації в державі, впливу світового співтовариства тощо, а визначення поняття насильства повинно бути об'єктивним, а не залежати від волі законодавця. Від останнього можуть залежати лише підстави віднесення тієї чи іншої форми прояву насильства до протиправної чи правомірної [14].

Отже, з юридичної точки зору, насильство – це фізичний чи психічний вплив однієї людини на іншу, який порушує гарантоване Конституцією право громадян на особисту недоторканість [27, с. 346]; умисний фізичний чи психічний вплив однієї особи на іншу проти її волі, що спричиняє цій особі фізичну, моральну, майнову шкоду або містить загрозу заподіяння зазначеної шкоди зі злочинною метою. Такий вплив на особу здійснюється вчиненням певних умисних діянь [28, с. 501]. Як правило, насильство вчиняється діями, що є активною

поведінкою особи. Однак відомі випадки вчинення насильства і шляхом пасивної поведінки.

На думку О. В. Вербової, насильством є «різні за характером і інтенсивністю дії, які завжди спричиняють шкоду об'єктам посягання або реальну можливість такого спричинення». Схожий погляд на це питання у Л. В. Сердюка, який розглядає насильство як зовнішню з боку інших осіб умисну і протизаконну дію на особу (або групу осіб), вчинену проти її волі і здатну заподіяти органічну, фізіологічну або психічну травму, обмежити свободу волевиявлення або дії [21, с. 22].

Отож, зазначимо, що вчені, які досліджували проблему насильства, намагалися сформулювати доктринальне визначення окресленого поняття. Утім, усі наукові доробки з приводу створення дефініції насильства наштовхувались на суттєві перешкоди: 1) як у стислому логічному визначенні встановити зміст і межі насильства; 2) які саме суттєві відмінні ознаки найбільш точно і повно його характеризують?

Сьогодні під насильством у кримінальному праві традиційно розуміють фізичний або психічний вплив однієї особи на іншу, який порушує її право на особисту недоторканість, з метою досягнення певного злочинного результату. Але поняття фізичного та психічного насильства прямо не визначаються, а словосполучення «психічне насильство» взагалі не використовується законодавцем в офіційному тексті статей КК України.

Що ж стосується поняття ненасильства, а відповідно і розуміння насильницьких і ненасильницьких злочинів проти власності, то акцентуємо на філософському підході до розуміння зазначених категорій. Так, А. А. Гусейнов указує, що «поняття насилля і ненасилля складно зрозуміти без зіставлення. Аби з'ясувати конкретний характер цього співвідношення, їх треба розглядати у ширшому контексті» [14, с. 36].

У вчиненні насильницьких злочинів проти власності насильство або загроза його застосування є способом реалізації корисливих спрямувань. Утім, деякі вчені виділяють так звані ненасильницькі грабежі – «ривки», а також вимагання, пов'язані із загрозою обмеження прав, свобод, законних інтересів або розголошуванням відомостей, які потерпілий бажає зберегти в таємниці, до окремої підгрупи, посилаючись на відсутність під час їх здійснення грубих насильницьких дій [29, с. 173; 30, с. 54]. Однак у цьому випадку насильство розуміється дещо у вузькому значенні. Уявляється, що обсяг цього поняття не обмежується ударом в обличчя, демонстрацією зброї тощо. Ривок сумки з рук жінки не є обов'язково пов'язаним зі спричиненням фізичного

болю, однак від цього він не припиняє бути актом насильства. Вимагаючи будь-яке майно і загрожуючи у разі його неотримання поширити відомості, небажані для потерпілого, злочинець, безсумнівно, застосує психічне насильство, обмежуючи право вибору варіанта поведінки жертви, блокуючи її волю [31]. Обмеження поняття «насильство» лише фізичним насильством або погрозами спричинення особі фізичної шкоди (психічним насильством), на нашу думку, не є виправданим, адже залишає за межами правового захисту осіб від багатьох інших способів насильницького спричинення їм психічних травм і незаконного впливу на їхню волю.

Висновки. Отже, розмежування злочинів проти власності на насильницькі і ненасильницькі є умовним, адже насильство належить до категорії оціночних понять: те, що в одних випадках вважається насильством, в інших – ні. Особливої складності цьому питанню додає відсутність усталених («об’єктивних») одиниць для вимірювання насильства.

Під час визначення поняття і низки злочинів, пов’язаних із насильницькими і ненасильницькими злочинами проти власності, необхідно враховувати закономірності розвитку нашого суспільства, а саме – поступовий рух до практичного зближення способів учинення цієї категорії злочинів, що фактично у деяких випадках унеможливорює та втрачає необхідність у такому розподілі. Однак слід зважати на тенденції розвитку кримінального законодавства стосовно охорони не тільки суспільних відносин, а і взаємозв’язаних з ними відносин, що характеризують значущість, масштабність і різнобічність кримінально-правового дослідження загальнотеоретичних положень учення про насильницькі та ненасильницькі злочини проти власності.

1. Кудрявцев В. Н. Генезис преступления. Опыт криминологического моделирования / В. Н. Кудрявцев. – М.: Форум-Инфра-М, 1988. – 216 с.

2. Лунеев В. В. Преступность XX века. Мировые, региональные и российские тенденции / В. В. Лунеев. – М.: НОРМА, 1999. – 516 с.

3. Варга Д. Древний Восток. У начала истории письменности / Д. Варга. – Будапешт: Корвина, 1979. – 204 с.

4. Гуров А. И. Профессиональная преступность: прошлое и современность / А. И. Гуров. – М.: Юрид. лит., 1990.

5. Таганцев Н. С. Уложение о наказаниях исполнительных и уголовных 1885 г. Издание 18-ое, пересмотренное и дополненное / Н. С. Таганцев. – М., 1915.

6. Блага А. Б. Насильство як правова категорія / А. Б. Блага // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2013. – № 3. – С. 285–292.

7. Срезневский И. И. Материалы для словаря древнерусского языка по письменным памятникам / И. И. Срезневский. – СПб., 1902. – Т. 2.
8. Виноградов В. В. Слово и значение как предмет историко-лексикологического исследования / В. В. Виноградов [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.wordhist.ru/pred.html>.
9. Лоренц Конрад. Что есть насилие? / Конрад Лоренц. – СПб., 1999. – 297 с.
10. Раппопорт Рой. Антропология насилия / Рой Раппопорт. – М., 1980. – С. 118.
11. Вердиев Н. О. Проблема насилия в религиозных учениях / Н. О. Вердиев. – Саратов, 1989.
12. Новий тлумачний словник української мови / уклад. В. Яременко, О. Сліпушко. – К.: Аконті, 2003. – Т. 2. – 926 с.
13. Тлумачний словник української мови: понад 12500 статей (близько 40000 слів) / за ред. В. С. Калашника. – Х.: Прапор, 2002. – 992 с.
14. Гусейнов А. А. Поняття насилія і ненасилія / А. А. Гусейнов // Вопросы философии. – 1994. – № 6. – С. 35–41.
15. Кулик Л. М. Ознаки насильницької злочинності / Л. М. Кулик // Держава та регіони: Серія «Право». – 2009. – № 2. – С. 65–69.
16. Лисюк Ю. В. Протидія насильству в сім'ї / Ю. В. Лисюк. – О.: Одеський юридичний інститут ХНУВС, 2007. – 164 с.
17. WHO Global Consultation on Violence and Health Violence: a public health priority. Geneva. World Health Organization, 1996 (document WHO/EHA/EPLPOA. 2) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.who.int/topics/violence/en/>
18. Храмов О. М. Насильство як кримінально-правова категорія / О. М. Храмов // Вісник Харків. нац. ун-ту імені В. Н. Каразіна. Серія «Право». – 2012. – № 1034. – С. 202–206.
19. Ігнатов О. Кримінальне насильство: окремі питання / О. М. Ігнатов // Право України. – 2005. – № 3. – С. 67–71.
20. Токарчук Р. Е. Насиліє як складова ознака хищення: питання відповідальності / Р. Е. Токарчук [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.allpravo.ru/library/doc101p0/instrum7209/item7213.html>
21. Сердюк Л. В. Кримінологічне і криміно-правове дослідження насилія: дис. ... д-ра юр. наук: спец. 12.00.08 / Л. В. Сердюк. – Саратов, 2003. – 447 с.
22. Неклюдов Н. А. Руководство к Особенной части русского уголовного права / Н. А. Неклюдов. – СПб., 1876. – Т. 2.
23. Комментарий к УК Российской Федерации / под ред. А. И. Бойко. – Ростов н/Д, 1996. – 789 с.
24. Онтология и аксиология права: тезисы докладов и сообщений Второй междунар. науч. конф. (октябрь 2005 г.). – Омск: Изд-во Ом. акад. МВД России, 2005. – С. 122.
25. Иващенко А. Е. Методология правового исследования насилия / А. Е. Иващенко, А. И. Марченко // Социально-правовые проблемы борьбы с насилием. – 1996. – С. 2–6.

26. Даль В. Толковый словарь. Государственное издательство иностранных и национальных словарей / В. Даль. – М., 1956.

27. Барихин А. Б. Большой юридический энциклопедический словарь / А. Б. Барихин. – М.: Книжный мир, 2000. – 720 с.

28. Великий энциклопедичний юридичний словник / за ред. акад. НАН України Ю. С. Шемшученка. – К.: Юридична думка, 2007. – 992 с.

29. Зелинский А. Ф. Криминология: учеб. пособие / А. Ф. Зелинский. – Х.: Рубикон, 2000. – 240 с.

30. Матышевский П. С. Преступления против собственности и смежные с ними преступления / П. С. Матышевский. – К.: Юринком, 1996. – 240 с.

31. Албул С. В. Насильство при вчиненні злочинів проти власності / С. В. Албул [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.apdr.in.ua/v32/28.pdf.

Дорохина Ю. А. Доктринальний аналіз основних концепцій розмежування насильствених і ненасильствених преступлень проти власності

Проанализированы достижения ученых и на этой основе продолжена разработка понятийного аппарата учения о преступлениях против собственности, обозначены основные концепции и исходные принципы разграничения насильственных и ненасильственных преступлений против собственности.

Указано, что разделение преступлений против собственности на насильственные и ненасильственные достаточно условно, в первую очередь потому, что насилие относится к категории оценочных понятий – то, что в одних случаях считается насилием, в других таковым не считается. Особой сложности этому вопросу добавляет отсутствие устоявшихся («объективных») единиц для измерения насилия.

Ключевые слова: *насилие, преступления против собственности, способ совершения преступления, насильственное и ненасильственное преступление, насильственное поведение.*

Dorokhina Y. A. Doctrinal analysis of the basic concepts of differentiation of violent and non-violent property crimes

The article comprises the analysis of the achievements of previous researchers and thereupon continued development of the conceptual apparatus doctrine of crimes against property, found the basic concepts and principles of distinction weekend of violent and non-violent property crimes.

Based on analysis of different sources the article reviews that limiting the term «violence» only physical violence or threats to cause physical harm to the person (mental violence) is not justified, because the leaves outside the legal protection of persons from other violent ways causing them mental trauma and undue influence on their will. It is noted that the division of crimes against property violent and non-violent is rather arbitrary, primarily because violence belongs to the category of such notions – that in some cases considered violent, while others such is not considered. Special complexity to this issue adds no established («objectively») units for measuring violence.

The article comes to conclusion that definition of and number of offenses related to violent and nonviolent crimes against property must be considered patterns of our society – namely a gradual movement towards convergence practical ways of committing crimes this category that actually in some cases impossible and loses needs in this dispensation.

However, it should be based on trends of criminal law in respect of not only social relations, as well as interconnected and relations with them, describing the importance, scope and versatility of criminal law of general study of the teachings of violent and non-violent property crimes.

Key words: *violence, crimes against property, the way of committing crimes, violent and non-violent crime, violent behavior.*

Стаття надійшла 17 березня 2015 р.

УДК 343.7

В. М. Захарчук

СУБ'ЄКТИВНА СТОРОНА САМОВІЛЬНОГО ЗАЙНЯТТЯ ЗЕМЕЛЬНОЇ ДІЛЯНКИ

Розглянуто питання суб'єктивної сторони самовільного зайняття земельної ділянки. Проаналізовано кримінальне законодавство та практику його застосування щодо встановлення ознак суб'єктивної сторони цього складу злочину. Встановлено, що суб'єктивна сторона самовільного зайняття земельної ділянки характеризується умисною формою вини, а умисел може бути і прямим, і непрямым. Водночас особа усвідомлює фактичний характер свого діяння, оскільки розуміє його значення та спрямованість на досягнення певного результату. Вказано, що мотив і мета є факультативними ознаками суб'єктивної сторони аналізованого складу злочину.

Ключові слова: *склад злочину, земельна ділянка, самовільне зайняття, умисел.*

Постановка проблеми. Відповідно до кримінального права, особа може підлягати відповідальності тільки тоді, коли вона вчинила винне суспільно небезпечне діяння. Відповідальність тільки за наявності вини є одним із найважливіших принципів кримінального права, що покладений у його основу. Чинне законодавство чітко закріплює цей принцип. Тому встановлення наявності чи відсутності вини як ознаки суб'єктивної сторони складу злочину під час учинення самовільного зайняття земельної ділянки має важливе значення для правильної кваліфікації цього злочину.